

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор**

Олег ГОДОЩАК
« 10 » 2026 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Черниша Юрія Петровича на тему: «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» (тематика дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 07 вересня 2022 року, протокол № 1, змінено рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 06 березня 2024 року, протокол № 5)

Витяг

з протоколу розширеного засідання кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія» від 9 квітня 2026 року (протокол № 16)

Присутні:

кафедра криміналістики, судових експертиз та поліграфології: завідувач кафедри, д.ю.н., професор Аркуша Л.І. – науковий керівник; професор кафедри, к.ю.н., доцент Загородній В.Є.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент Колодіна А.С.; доцент кафедри, доктор філософії, Чернов О.В.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент Чіпко Н.В.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент Чумак С.П.; доцент кафедри, к.ю.н.; доцент Хижняк Є.С.; асистент кафедри, доктор філософії, Стаурська О.М.; асистент кафедри Пишненко І.Ю.; аспірант Черниш Ю.П.;

кафедра кримінального процесу: завідувач кафедри, д.ю.н., професор Торбас О.О.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент, Завтур В.А.; доцент кафедри, к.ю.н., доцент Пожар В.Г.;

кафедра оперативно-розшукової та поліцейської діяльності: професор кафедри, д.ю.н., професор Цехан Д.М. - головуючий; професор кафедри, к.ю.н., професор, Албул С.В.; професор кафедри, д.ю.н., професор Самойленко О.А.; асистент кафедри Мурашко А.С.;

3 присутніх науково-педагогічних працівників кафедри 4 доктора юридичних наук, 9 кандидатів юридичних наук та 2 доктора філософії – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Черниша Юрія Петровича на тему: «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Черниша Юрія Петровича на тему: «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризував його об'єкт та предмет, виклав науково-практичну значимість роботи, надав відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувач зазначає, що Проблематика контрабанди культурних цінностей упродовж останніх десятиліть посідає важливе місце у наукових дослідженнях, що здійснюються на перетині кримінального, митного та міжнародного права. Це питання дедалі активніше обговорюється не лише у науковому середовищі, а й серед експертів правоохоронних структур, митної служби, працівників музеїв, культурологів та представників міжнародних організацій, що опікуються охороною культурної спадщини. Зокрема, останні події – передусім гібридна та повномасштабна агресія Російської Федерації проти України – стали каталізатором активізації досліджень у сфері незаконного обігу культурних цінностей. У таких умовах проблема захисту національного культурного надбання вийшла на новий рівень критичної важливості, адже злочинні посягання набули системного характеру, а масштаби переміщення культурних цінностей – особливо під виглядом евакуації – стали безпрецедентними.

Україна, як держава з надзвичайно багатою, різномірною та багатовіковою культурною спадщиною, стала вразливою до організованих злочинних дій, спрямованих на привласнення, вивезення або знищення культурних цінностей. Унікальні археологічні знахідки, ікони, предмети сакрального мистецтва, музейні експонати, архівні матеріали, книги, релігійні артефакти – усе це часто опиняється в епіцентрі незаконної діяльності, особливо в умовах воєнного або надзвичайного стану, коли здійснення державного контролю за переміщенням культурних об'єктів істотно ускладнюється або тимчасово втрачає ефективність. Саме під час таких кризових періодів суттєво зростає ризик як самовільного вивезення

цінностей, так і використання легальних механізмів у злочинних цілях – наприклад, фіктивної евакуації або гуманітарних операцій для переміщення цінних об'єктів за межі держави.

У контексті наукового дискурсу останнього десятиліття питання протидії контрабанді культурних цінностей розглядається як багатофакторна та комплексна проблема, що потребує міждисциплінарного аналізу. Її активно досліджують у межах кримінального права (щодо кваліфікації протиправних дій і визначення відповідальності), митного права (з урахуванням процедур контролю за експортом/імпортом предметів культури), міжнародного права (в контексті виконання міжнародних зобов'язань, таких як Конвенція ЮНЕСКО 1970 року, Гаазька конвенція 1954 року тощо), адміністративного права (у частині дозволів, ліцензування, повноважень органів виконавчої влади), а також у рамках криминології (через вивчення причин, умов і профілю злочинців), криміналістики (у частині розробки методів виявлення, фіксації та розслідування контрабанди), мистецтвознавства (в контексті ідентифікації предметів), археології (вивчення походження артефактів), культурології та музейної справи (у частині охорони і реєстрації культурних об'єктів).

Особливої гостроти зазначена проблематика набула впродовж останніх трьох років, починаючи з 2022 року, коли розпочалася широкомасштабна фаза війни проти України. Масовий рух культурних цінностей із зони бойових дій, тимчасово окупованих територій, регіонів під загрозою обстрілів або руйнування інфраструктури, спричинив не тільки безпрецедентну кількість переміщень музейних колекцій, а й активізував незаконні схеми вивезення національного надбання за межі держави. У ряді випадків це відбувалося під виглядом евакуації, благодійної допомоги або обміну, без належної експертизи, обліку чи погодження з уповноваженими органами.

Становить інтерес те, що деякі об'єкти культурної спадщини були вивезені саме окупаційною владою з тимчасово захоплених територій, що надає цим діям ознаки не лише кримінального правопорушення, а й воєнного мародерства та культурного геноциду, що передбачене міжнародним гуманітарним правом як серйозне порушення норм і звичаїв війни. Це зумовлює нові підходи у правовій оцінці контрабанди – від традиційної кримінально-правової до міжнародно-кримінальної та правозахисної перспективи. Таким чином, тема протидії контрабанді культурних цінностей набула не лише внутрішнього (національного), а й глобального виміру.

Водночас у наукових публікаціях останніх років – зокрема у 2022–2024 роках, – значно більше уваги приділяється саме питанням системного захисту культурних цінностей в умовах воєнного часу, та виокремлюються такі аспекти, як: забезпечення прозорості переміщення об'єктів культури; фіксація фактів втрат чи незаконного вивезення з окупованих територій; встановлення цифрових реєстрів національної спадщини; механізми повернення втрачених або вивезених артефактів; імплементація норм міжнародного гуманітарного права у правову систему України.

Окремі дослідження також підкреслюють, що українське законодавство досі не повною мірою відповідає сучасним безпековим викликам у сфері охорони культурних цінностей. Це стосується як неузгодженостей між законодавчими актами, так і відсутності чітких механізмів взаємодії органів влади, експертних установ і громадських організацій. У такому контексті зростає значення міжвідомчої та міжнародної координації, включно з оперативним обміном інформацією, цифровою паспортизацією об'єктів, участю у міжнародних реєстрах і базах даних.

Таким чином, зростання актуальності проблеми контрабанди культурних цінностей в умовах гібридної війни, загрози втрати ідентичності та культурного надбання вимагає від наукової спільноти не лише критичного аналізу існуючих інструментів протидії, а й напрацювання нових моделей правового, організаційного, криміналістичного, експертного та міждержавного реагування.

У зв'язку із цим особливої ваги набуває вдосконалення механізмів виявлення, документування та розслідування контрабанди культурних цінностей за рахунок розробки цілісної криміналістичної методики. Вона має ґрунтуватися на синергії спеціальних знань митників та мистецтвознавців, використанні потенціалу негласних слідчих (розшукових) дій та міжнародної взаємодії, що дозволить не лише сформуванню міцної доказової бази, а й забезпечити ідентифікацію та повернення національного надбання. Зазначене й зумовлює актуальність та необхідність поглибленого вивчення обраної теми в умовах сучасних загроз культурній безпеці держави.

Метою дисертації є теоретичне обґрунтування та визначення особливостей виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей з урахуванням сучасних способів вчинення цих злочинів та криміналістичних аспектів формування доказової бази.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувались такі завдання:

- з'ясувати стан наукового дослідження міждисциплінарних проблем, які виникають під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей;

- уточнити предмет злочинного посягання та удосконалити криміналістичну класифікацію культурних цінностей з урахування сучасних умов;

- окреслити особливості обстановки та модель способів вчинення (підготовки, вчинення та приховування) контрабанди культурних цінностей;

- визначити особливості характеристики особистості злочинців та організованих злочинних угруповань;

- виокремити особливості виявлення контрабанди культурних цінностей та класифікувати типові оперативно-розшукові ситуації;

- систематизувати типові слідчі ситуації, версії та напрями розслідування на початковому та подальшому етапах;

- окреслити особливості взаємодії правоохоронних органів під час виявлення, запобігання та розслідування контрабанди культурних цінностей;

- визначити особливості тактики проведення окремих гласних слідчих (розшукових) дій;
- розглянути тактичні особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій;
- систематизувати особливості використання спеціальних знань під час розслідування контрабанди культурних цінностей.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, що виникають у зв'язку із діяльністю уповноважених органів щодо виявлення, запобігання та розслідування контрабанди культурних цінностей, а також закономірності виникнення інформації про механізм вчинення цього різновиду злочинів.

Предметом дослідження є особливості виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу з'ясовано генезис та сучасний зміст понять «культурні цінності» та «контрабанда культурних цінностей» як об'єктів криміналістичного дослідження (підрозділ 1.1). Системний метод та метод системно-структурного аналізу використовувалися при побудові типології оперативно-розшукових та слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування (підрозділи 2.1, 2.2), визначенні структури спеціальних знань працівників митної служби (підрозділ 3.3), а також при розробці моделі міжвідомчої взаємодії суб'єктів розслідування (підрозділ 2.2). За допомогою функціонального методу розкрито особливості реалізації тактичних завдань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду, обшуку, допиту, пред'явлення для впізнання та НС(Р)Д (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою герменевтичного методу було встановлено зміст положень кримінального процесуального та митного законодавства України, що регламентують порядок ідентифікації та вилучення артефактів (підрозділи 3.1., 3.3). Формально-юридичний метод використовувався при дослідженні положень Конституції України, Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», міжнародних конвенцій ЮНЕСКО та ІКОМ (розділи 1, 2). За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано досвід зарубіжних країн (зокрема Румунії та Молдови) щодо протидії транснаціональній контрабанді предметів мистецтва (підрозділ 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці криміналістики комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей з урахуванням сучасних умов.

У межах проведеного наукового дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

- сформульовано цілісну криміналістичну модель способу вчинення контрабанди культурних цінностей, яку представлено як трирівневу систему детермінованих дій (підготовка, вчинення, приховування), що базується на

інтелектуалізації злочинної діяльності та використанні сучасних технологічних і безпекових чинників, із визначенням інформаційно-інтелектуального складника підготовки, наголошенням на трансформації фізичного переміщення в умовах воєнного стану, а також використанням цифрового вектору приховування;

– обґрунтовано комплексний криміналістичний профіль контрабандиста культурних цінностей, який розглядається як багатofакторна модель «інтелектуального злочинця», адаптованого до умов воєнного стану та цифрової трансформації злочинного середовища, у межах якої концептуалізовано трансформацію гендерно-вікової структури правопорушників після 2022 року, що виявилася у стрімкому зростанні частки жінок та осіб із високим рівнем соціальної адаптації, які використовують статус біженців або волонтерів як інструмент мімікрії під закономірностей громадян, а також інтегровано психолого-поведінкові маркери (від специфічної м'язової напруги та емоційної нестабільності під час митного контролю до маніпулятивного використання професійної мистецтвознавчої термінології) з мотиваційною спрямованістю на «інвестиційне» збагачення, де злочин сприймається не як протест, а як раціональний проект із мінімізованим ризиком;

– сформульовано авторське поняття оперативно-розшукової ситуації під час виявлення контрабанди культурних цінностей як динамічну сукупність об'єктивних факторів (стан криміногенної події, ступінь латентності способу переміщення артефактів, безпекова обстановка в зоні кордону) та суб'єктивних чинників (обсяг наявної оперативної інформації, наявність доступу до міжнародних мистецтвознавчих баз даних, рівень взаємодії з конфідентами), що визначають тактику, послідовність та інтенсивність застосування оперативно-розшукових заходів на конкретному етапі протидії незаконному обігу національного надбання;

– систематизовано типові оперативно-розшукові ситуації за критерієм інформаційної повноти та вектором спрямованості пошуку на такі: дифузна ситуація (первинної невизначеності); предметно-центрована ситуація; суб'єктно-орієнтована ситуація; ситуація превентивної реалізації (активної фази); ретроспективно-транскордонна ситуація із визначенням типових оперативно-тактичних завдань, вирішення яких забезпечує ефективне виявлення, попередження, припинення та документування контрабанди культурних цінностей;

– структуровано типові слідчі ситуації під час розслідування контрабанди культурних цінностей на початковому етапі – за критерієм способу подолання митного бар'єру та походження інформації із виокремленням специфічних ситуацій «дистанційної контрабанди» та «інституційного прикриття», та на подальшому етапі – за критерієм спрямованості та інтенсивності протидії розслідуванню із типізуванням ситуацій залежно від характеру поведінки підозрюваного та залучених до вчинення злочинів осіб;

удосконалено:

– визначення поняття «культурні цінності» як предмету злочинного посягання шляхом комплексного дефініювання цієї категорії як сукупності матеріальних і нематеріальних результатів людської діяльності та природних об'єктів, що наділені особливою історичною, науковою або художньою значущістю, та їх криміналістичну класифікацію як предмета контрабанди, сутність якої полягає у переході від формально-юридичного опису об'єктів до їх системної типізації як джерел криміналістично значущої інформації;

– поняття обстановки вчинення контрабанди культурних цінностей, сутність якої вперше розкрита як динамічна система, що інтегрує не лише фізичні (просторово-часові), а й нормативно-цифрові та соціокультурні чинники;

– криміналістичну класифікацію та структурно-функціональну модель організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на контрабанді культурних цінностей, з виокремленням шести типів злочинних об'єднань: від епізодичних груп до транснаціональних організацій та угруповань, інтегрованих у легальний арт-ринок, з урахуванням сучасних геополітичних реалій та трансформації «чорного ринку», доповнюючи структуру об'єднань новими функціональними елементами («модулями»), такими як: інформаційні аналітики, технічні спеціалісти та фінансові оператори;

– поняття типової слідчої ситуації під час розслідування контрабанди культурних цінностей, яке визначено як багатофакторну інформаційно-динамічну модель із включенням до структури поняття не лише статичних відомостей про злочин, а й організаційно-тактичних умов функціонування суб'єктів розслідування в умовах воєнного стану;

– удосконалено поняття взаємодії під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей як синергетичної системи горизонтальних та вертикальних зв'язків між правоохоронними, митними, експертними органами та міжнародними інституціями, як єдиний інформаційно-аналітичний простір із акцентуванням на динамічному характері.

набули подальшого розвитку:

– визначення стану наукової розробки проблем виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей, що реалізовано через критичне переосмислення існуючих криміналістичних доктрин та їх адаптацію до сучасних безпекових викликів та обґрунтування необхідності синтезу знань із міжнародного гуманітарного права, митного регулювання та культурології для формування уніфікованої моделі протидії незаконному обігу цінностей;

– сутність слідової картини за досліджуваною категорією кримінальних правопорушень формується як сукупність специфічних матеріальних та ідеальних слідів, що відображають порушення звичної логістики, аномалії в документальному супроводі та технічні зміни в структурі об'єктів (сліди реставрації, приховування маркування), із урахуванням специфіки слідів, яка полягає в їх розосередженості у фізичному та цифровому просторі, що вимагає застосування міждисциплінарного підходу – поєднання

криміналістичних методів із мистецтвознавчим аналізом та цифровим простеженням транзакцій;

– поняття оперативного пошуку ознак здійснення контрабанди культурних цінностей, що розглядається як специфічна цілеспрямована діяльність, спрямована на випереджаюче виявлення структурованої інформації про підготовку та вчинення злочину із виокремленням етапів відбору, аналізу та розпізнання ознак, що дозволяє диференціювати випадкові переміщення від системної діяльності організованих злочинних угруповань. Крім того структуризація напрямів оперативного пошуку інформації про контрабанду культурних цінностей, які диференційовано за шістьма цільовими векторами: предметний пошук, суб'єктний аналіз кримінальних мереж, моніторинг логістичних каналів, аудит фінансових операцій (зокрема, криптовалютних транзакцій), аналіз міжнародного попиту та виявлення корупційних ризиків;

– тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування контрабанди культурних цінностей, яка інтегрована у систему типових слідчих ситуацій та адаптована до умов воєнного стану, що виявилось у розробці спеціалізованих тактичних комплексів огляду та обшуку, допиту, а також пред'явлення для впізнання;

– тактика проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, що полягає у розробці комплексних алгоритмів контролю за вчиненням злочину, інтегрованих зі зняттям інформації з електронних комунікаційних мереж та систем; обстеження публічно недоступних місць, аудіо- та відеоконтролю особи, спрямованих на фіксацію умов зберігання артефактів та процесу їх підготовки до прихованого вивезення; а також спостереження за особою, річчю або місцем, арешт та огляд кореспонденції, що дозволяє відстежувати повний логістичний ланцюжок переміщення унікальних об'єктів культурної спадщини від моменту їх незаконного вилучення (зокрема, з тимчасово окупованих територій) до стадії збуту за межами України;

– концепція використання спеціальних знань у розслідуванні контрабанди культурних цінностей, що полягає у розширенні кола їх носіїв та модернізації форм залучення фахівців із виокремленням власних спеціальних знань працівника митної служби як самостійного криміналістичного елемента початкового етапу розслідування, а також модернізуванням етапу призначення судових експертиз, де домінуючу роль відведено мистецтвознавчій експертизі в її ситуаційному аспекті, що дозволяє не лише ідентифікувати предмет, а й реконструювати механізм злочину через аналіз способів маскування, пошкодження або реставраційного втручання, що здійснювалося з метою приховування справжньої цінності об'єкта.

Після завершення доповіді Черниш Ю.П. відповідав, присутніми поставлені такі запитання:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас О.О. запитав, як Ви концептуалізуєте категорію «культурні цінності» як предмет злочинного посягання в умовах сучасних викликів?

Черниш Ю.П. відповів, що пропонує комплексне дефініювання культурних цінностей як матеріальних і нематеріальних результатів людської творчої, духовної та наукової діяльності, а також природних об'єктів, що мають особливу історичну, художню чи наукову значущість. Важливо відмітити подвійну природу цих об'єктів: з одного боку, вони мають високу комерційну вартість на арт-ринку, з іншого — є невід'ємною частиною «культурного ДНК нації» та символами історичного розвитку. В умовах війни ця категорія розширюється за рахунок об'єктів, незаконно вилучених окупаційною владою, що надає діям ознак воєнного мародерства та «культурного геноциду»

Професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності, д.ю.н., професор Самойленко О.А. запитала у чому, на думку здобувача, полягає сутність трансформації криміналістичного профілю контрабандиста після 2022 року?

Черниш Ю.П. відповів, що сучасний контрабандист описується ним як «інтелектуальний злочинець», адаптований до цифрової трансформації та умов воєнного стану. Ключовими змінами є: гендерно-вікова трансформація: стрімке зростання частки жінок (особливо до 40 років), що зумовлено обмеженнями на виїзд чоловіків; соціальна мімікрія: активне використання статусу біженця або волонтера для прихованого вивезення артефактів під виглядом «сімейних реліквій»; раціональний прагматизм: злочин сприймається не як протест, а як високоприбутковий інвестиційний проєкт із математично прорахованим ризиком.

Доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент Гресь Ю.О. запитала, яка ієрархічна та функціональна структура сучасних організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на контрабанді культурних цінностей?

Черниш Ю.П. відповів, що виокремлює шість типів злочинних об'єднань: від епізодичних груп до транснаціональних організацій, інтегрованих у легальний арт-ринок. Структура організованих злочинних угруповань є «модульною» і включає специфічні ланки: організатори та фінансисти (керівне ядро); фахівці: мистецтвознавці та реставратори, що надають кримінальним діям вигляду легітимності (наприклад, видаючи оригінал за копію); логістичні модулі: інформаційні аналітики, технічні

спеціалісти (створення схованок) та фінансові оператори (криптовалютні транзакції).

Доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент Колодіна А.С. запитала, як класифікуються типи обстановки вчинення контрабанди культурних цінностей в умовах збройного конфлікту?

Черниш Ю.П. відповів, що обстановка ним розглядається як динамічна система, що інтегрує фізичні, нормативно-цифрові та соціокультурні чинники. Виділяються чотири специфічні територіальні категорії: контрольовані території: використання формально легальних каналів із підробленими документами; неконтрольовані території: зони з порушеною інфраструктурою, де переміщення відбувається поза митними пунктами; окуповані території: дія злочинних груп під прикриттям окупаційних адміністрацій; тимчасові транзитні зони: блокпости та прикордонні райони, де цінності маскуються під гуманітарні вантажі.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Пожар В.Г. запитав, яку тактичну роль відіграють негласні слідчі (розшукові) дії у документуванні транснаціональної контрабанди культурних цінностей?

Черниш Ю.П. відповів, що негласні слідчі (розшукові) дії є критичними для викриття організованого характеру злочину. Зокрема: зняття інформації з електронних мереж дозволяє встановити ієрархію організованих злочинних угруповань та канали збуту; контроль за вчиненням злочину (а саме, контрольована поставка) дає змогу відстежити повний ланцюжок — від джерела походження до кінцевого іноземного покупця; арешт та огляд кореспонденції є ефективним у ситуаціях «дистанційної контрабанди» через поштові сервіси, що дозволяє замінити оригінал на імітаційний засіб.

Завідувач кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності, д.ю.н., професор Цехан Д.М. запитав у чому, на думку здобувача, полягає сутність поняття «власні спеціальні знання працівника митної служби»?

Черниш Ю.П. відповів, що це сукупність професійних навичок і досвіду, що дозволяють митнику ідентифікувати предмети, які можуть бути культурними цінностями, без залучення зовнішніх експертів на етапі «першого контакту». Структура цих знань включає: навички митного профайлінгу (виявлення поведінкових індикаторів ризику); знання нормативного режиму та ідентифікуючих ознак артефактів; вміння

застосовувати технічні засоби (наприклад, мобільні рентгенівські сканери) для аналізу щільності матеріалів та пошуку прихованих порожнин.

Професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності, к.ю.н., професор Албул С.В. запитав які наукові підходи покладено в основу типізації оперативно-розшукових ситуацій?

Черниш Ю.П. відповів, що оперативно-розшукові ситуації визначаються як сукупність об'єктивних (латентність способу, безпекова обстановка на кордоні) та суб'єктивних факторів (обсяг інформації, рівень взаємодії з конфідентами). Систематизація включає: дифузну ситуацію (первинна невизначеність, наявність лише чуток або агентурних повідомлень); предметно-центровану (відомий об'єкт, але не встановлено коло осіб); суб'єктно-орієнтовану (відомі особи, але відсутні дані про конкретний предмет контрабанди); ретроспективно-транскордонну (злочин уже вчинено, зусилля спрямовані на встановлення каналів збуту за кордоном).

Доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., Чумак С.П. запитав, у чому полягає сутність «ситуаційного аспекту» мистецтвознавчої експертизи?

Черниш Ю.П. відповів, що це перехід від простої ідентифікації предмета до реконструкції механізму злочину. Ситуаційна експертиза вирішує завдання щодо: встановлення ймовірного місця походження (археологічного комплексу чи конкретного музею); аналізу способів маскування (чи були пошкодження або реставраційні втручання (наприклад, зафарбовування авторського підпису) здійснені навмисно для приховування справжньої цінності об'єкта); оцінки обставин демонтажу чи пакування, що свідчить про рівень фахової підготовки злочинців.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Завтур В.А. запитав, яку визначається модель взаємодії суб'єктів розслідування?

Черниш Ю.П. відповів, що взаємодія розглядається як єдиний інформаційно-аналітичний простір між правоохоронними, митними та міжнародними органами. Вона ґрунтується на принципах оперативної солідарності та конфіденційності. Ключовою є роль Служби безпеки України (як основного органу досудового розслідування за ст. 201 КК) у координації з митницею (як органом «першого контакту») та Національною поліцією (якщо контрабанді передувало викрадення культурних цінностей).

Після відповідей на запитання виступила **науковий керівник** – завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, доктор юридичних наук, професор Аркуша Лариса Ігорівна.

Науковий керівник зазначила, що дисертанту вдалося повністю виконати поставлені завдання дослідження завдяки використанню сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема таких як: діалектичний метод, системний, метод системно-структурного аналізу, функціональний, герменевтичний, формально-логічний та порівняльно-правовий методи.

Дисертація має наукову новизну, оскільки є першим у вітчизняній науці криміналістики комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем під час виявлення та розслідування.

У дисертації автор з урахуванням сучасних умов та дослідження матеріалів практики сформулює цілісну криміналістичну модель способу вчинення контрабанди культурних цінностей, яку представлено як трирівневу систему детермінованих дій (підготовка, вчинення, приховування), що базується на інтелектуалізації злочинної діяльності та використанні сучасних технологічних і безпекових чинників, із визначенням інформаційно-інтелектуального складника підготовки, наголошенням на трансформації фізичного переміщення в умовах воєнного стану, а також використанням цифрового вектору приховування.

Теоретичного та практичного значення набуває уточнення визначення автором сутності поняття «культурні цінності» як предмету злочинного посягання. На думку автора, під ними слід розуміти «сукупність матеріальних і нематеріальних результатів людської діяльності та природних об'єктів, що наділені особливою історичною, науковою або художньою значущістю, та їх криміналістичну класифікацію як предмета контрабанди, сутність якої полягає у переході від формально-юридичного опису об'єктів до їх системної типізації як джерел криміналістично значущої інформації».

Слушною є пропозиція автора, щодо удосконалення криміналістичної класифікації та структурно-функціональної модель організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на контрабанді культурних цінностей, з виокремленням шести типів злочинних об'єднань: від епізодичних груп до транснаціональних організацій та угруповань, інтегрованих у легальний арт-ринок, з урахуванням сучасних геополітичних реалій та трансформації «чорного ринку», доповнюючи структуру об'єднань новими функціональними елементами («модулями»), такими як: інформаційні аналітики, технічні спеціалісти та фінансові оператори».

Дослідивши матеріали слідчої, оперативно-розшукової та судової практики, автор сформулює авторське поняття оперативно-розшукової ситуації під час виявлення контрабанди культурних цінностей «як динамічну сукупність об'єктивних факторів (стан криміногенної події, ступінь латентності способу переміщення артефактів, безпекова обстановка в зоні кордону) та суб'єктивних чинників (обсяг наявної оперативної інформації,

наявність доступу до міжнародних мистецтвознавчих баз даних, рівень взаємодії з конфідентами), що визначають тактику, послідовність та інтенсивність застосування оперативно-розшукових заходів на конкретному етапі протидії незаконному обігу національного надбання»;

Практичного значення набуває систематизація автором типових оперативно-розшукові ситуацій «за критерієм інформаційної повноти та вектором спрямованості пошуку на такі: дифузна ситуація (первинної невизначеності); предметно-центрована ситуація; суб'єктно-орієнтована ситуація; ситуація превентивної реалізації (активної фази); ретроспективно-транскордонна ситуація із визначенням типових оперативно-тактичних завдань, вирішення яких забезпечує ефективне виявлення, попередження, припинення та документування контрабанди культурних цінностей».

Також слід відмітити можливість використання слідчими під час протидії досліджуваній категорії злочинів структуровані автором «типові слідчі ситуації, які виникають під час розслідування контрабанди культурних цінностей на початковому етапі – за критерієм способу подолання митного бар'єру та походження інформації із виокремленням специфічних ситуацій «дистанційної контрабанди» та «інституційного прикриття», та на подальшому етапі – за критерієм спрямованості та інтенсивності протидії розслідуванню із типізуванням ситуацій залежно від характеру поведінки підозрюваного та залучених до вчинення злочинів осіб».

Дисертація містить й інші положення, що мають важливе теоретичне та прикладне значення та наукову новизну.

Основні результати дисертації відображено у 12-ти наукових публікаціях, у тому числі у 5-ти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (одна з яких у співавторстві), одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, що індексується у *Web of Science Core Collection* (у співавторстві), у 6-ти тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, які розкривають основний зміст дисертації. Наукові публікації містять основні положення та результати дисертаційного дослідження. Положення, що викладені в дисертації, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Результати дисертаційного дослідження Ю.П. Черниша можуть бути використані, як для подальшої розробки методики розслідування контрабанди культурних цінностей, тактики проведення слідчих (розшукових), у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, в залежності від наявних оперативно-розшукових та слідчих ситуацій відповідного етапу розслідування, так і для підвищення ефективності діяльності оперативних та слідчих підрозділів правоохоронних органів у протидії зазначеним кримінальним правопорушенням.

У процесі підготовки дисертації Черниш Ю.П. плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі, результатом чого є написання дисертаційного дослідження. Здобувач виконала індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно.

Щодо загальної оцінки роботи Черниша Ю.П. у процесі підготовки дисертації, виконання індивідуального плану наукової роботи, а також індивідуального навчального плану вона оцінюється на відмінно.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Черниша Ю.П. на тему: «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей» є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам, може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право у разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор заслуговує, на основі захисту, присвоєння наукового ступеня доктора філософії.

У обговоренні дисертаційного дослідження брали участь:

Доктор юридичних наук, професор Торбас О.О. зазначив, що дисертація вирізняється високим рівнем наукової обґрунтованості, повнотою аналізу джерел та актуальністю теми. Висловив позитивну оцінку дослідження, звернувши увагу на практичну значущість висновків і пропозицій автора. Робота рекомендована до публічного захисту.

Доктор юридичних наук, професор Самойленко О.А. підкреслила системність та ґрунтовність дослідження, наголосила на доцільності проведення емпіричного дослідження шляхом анкетування працівників органів досудового розслідування для додаткового підтвердження практичного значення результатів дослідження. У цілому дисертація схвалена як така, що відповідає вимогам та може бути рекомендована до публічного захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Гресь Ю.О. відзначила високий рівень підготовки дисертації, наявність значної теоретичної та практичної складової. Звернула увагу на доцільність запровадження окремих положень дисертації у діяльність слідчих органів. Дисертація рекомендована до публічного захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Колодіна А.С. вказала на належний рівень володіння матеріалом, актуальність проблематики та чітку структуру роботи. Зазначила, що особливої уваги заслуговує аналітична

частина роботи, в якій проаналізовано типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування контрабанди культурних цінностей, та запропоновано версії та тактичні завдання щодо їх вирішення. Загалом, висловила підтримку щодо допуску дисертації до публічного захисту.

Кандидат юридичних наук, професор Албул С.В. позитивно оцінив зміст і логічну побудову роботи, а також відзначив високий рівень наукової компетентності здобувача. Зазначив, що рекомендації, сформульовані дисертантом, є практично спрямованими і можуть бути використані у практичній діяльності органів досудового розслідування, зокрема слідчих, а також у підготовці майбутніх фахівців у галузі криміналістики. Робота рекомендована до публічного захисту.

Доктор юридичних наук, професор Цехан Д.М. констатував доцільність пропозицій та висновків, сформульованих у дисертації, та відзначив їх значення для вдосконалення методики виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей з урахуванням сучасних умов. Висловив думку про доцільність допуску роботи до публічного захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Завтур В.А. надав високу оцінку змістовному наповненню та чіткій логічній структурі дисертаційного дослідження, яка послідовно розкриває шлях від теоретичного переосмислення криміналістичної характеристики контрабанди до розробки конкретних тактичних алгоритмів її розслідування. Відзначив винятковий рівень наукової компетентності здобувача, що виявився у здатності до міждисциплінарного синтезу знань на перетині криміналістики, міжнародного гуманітарного права та мистецтвознавства для формування уніфікованої моделі протидії «культурному геноциду». Окремо підкреслено, що сформульовані автором рекомендації — зокрема типологія слідчих ситуацій (включаючи «інституційне прикриття») та тактичні комплекси проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають чітке практичне спрямування. Вони можуть бути безпосередньо імплементовані в діяльність слідчих підрозділів СБУ та Національної поліції України, а також використані у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін. З огляду на актуальність та наукову новизну отриманих результатів, роботу може бути рекомендовано до публічного захисту.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати наступний

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації
Черниш Юрія Петровича на тему: «Виявлення та розслідування
контрабанди культурних цінностей», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблематика контрабанди культурних цінностей упродовж останніх десятиліть посідає важливе місце у наукових дослідженнях, що здійснюються на перетині кримінального, митного та міжнародного права. Це питання дедалі активніше обговорюється не лише у науковому середовищі, а й серед експертів правоохоронних структур, митної служби, працівників музеїв, культурологів та представників міжнародних організацій, що опікуються охороною культурної спадщини. Зокрема, останні події – передусім гібридна та повномасштабна агресія Російської Федерації проти України – стали каталізатором активізації досліджень у сфері незаконного обігу культурних цінностей. У таких умовах проблема захисту національного культурного надбання вийшла на новий рівень критичної важливості, адже злочинні посягання набули системного характеру, а масштаби переміщення культурних цінностей – особливо під виглядом евакуації – стали безпрецедентними.

Україна, як держава з надзвичайно багатою, різномірною та багатовіковою культурною спадщиною, стала вразливою до організованих злочинних дій, спрямованих на привласнення, вивезення або знищення культурних цінностей. Унікальні археологічні знахідки, ікони, предмети сакрального мистецтва, музейні експонати, архівні матеріали, книги, релігійні артефакти – усе це часто опиняється в епіцентрі незаконної діяльності, особливо в умовах воєнного або надзвичайного стану, коли здійснення державного контролю за переміщенням культурних об'єктів істотно ускладнюється або тимчасово втрачає ефективність. Саме під час таких кризових періодів суттєво зростає ризик як самовільного вивезення цінностей, так і використання легальних механізмів у злочинних цілях – наприклад, фіктивної евакуації або гуманітарних операцій для переміщення цінних об'єктів за межі держави.

У контексті наукового дискурсу останнього десятиліття питання протидії контрабанді культурних цінностей розглядається як багатофакторна та комплексна проблема, що потребує міждисциплінарного аналізу. Її активно досліджують у межах кримінального права (щодо кваліфікації протиправних дій і визначення відповідальності), митного права (з урахуванням процедур контролю за експортом/імпортом предметів культури), міжнародного права (в контексті виконання міжнародних зобов'язань, таких як Конвенція ЮНЕСКО 1970 року, Гаазька конвенція 1954 року тощо), адміністративного права (у частині дозволів, ліцензування, повноважень органів виконавчої влади), а також у рамках кримінології (через

вивчення причин, умов і профілю злочинців), криміналістики (у частині розробки методів виявлення, фіксації та розслідування контрабанди), мистецтвознавства (в контексті ідентифікації предметів), археології (вивчення походження артефактів), культурології та музейної справи (у частині охорони і реєстрації культурних об'єктів).

Особливої гостроти зазначена проблематика набула впродовж останніх трьох років, починаючи з 2022 року, коли розпочалася широкомасштабна фаза війни проти України. Масовий рух культурних цінностей із зони бойових дій, тимчасово окупованих територій, регіонів під загрозою обстрілів або руйнування інфраструктури, спричинив не тільки безпрецедентну кількість переміщень музейних колекцій, а й активізував незаконні схеми вивезення національного надбання за межі держави. У ряді випадків це відбувалося під виглядом евакуації, благодійної допомоги або обміну, без належної експертизи, обліку чи погодження з уповноваженими органами.

Становить інтерес те, що деякі об'єкти культурної спадщини були вивезені саме окупаційною владою з тимчасово захоплених територій, що надає цим діям ознаки не лише кримінального правопорушення, а й воєнного мародерства та культурного геноциду, що передбачене міжнародним гуманітарним правом як серйозне порушення норм і звичаїв війни. Це зумовлює нові підходи у правовій оцінці контрабанди – від традиційної кримінально-правової до міжнародно-кримінальної та правозахисної перспективи. Таким чином, тема протидії контрабанді культурних цінностей набула не лише внутрішнього (національного), а й глобального виміру.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та прикладних питань, пов'язаних із розслідуванням контрабанди та злочинів проти культурної спадщини, зробили такі вчені, як: П.Д. Біленчук, В.В. Білоус, В.І. Борисов, О.О. Дудоров, О.В. Заверховський, О.Г. Кальман, Т.Г. Каткова, О.С. Кофанова, В.В. Нетяга, Я.В. Фурман, М.І. Хавронюк, О.І. Хараберюш, С.С. Чернявський, В.М. Шевчук та інші.

Окремі аспекти методики розслідування, тактики проведення слідчих дій та використання спеціальних знань у кримінальному провадженні досліджували: Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, О.В. Головкін, В.О. Гусєва, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.В. Лисенко, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, М.А. Погорецький, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинський, Ю.М. Чорноус, Д.М. Цехан, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, Б.В. Щур та ін.

Водночас у наукових публікаціях останніх років – зокрема у 2022–2024 роках, – значно більше уваги приділяється саме питанням системного захисту культурних цінностей в умовах воєнного часу, та виокремлюються такі аспекти, як: забезпечення прозорості переміщення об'єктів культури; фіксація фактів втрат чи незаконного вивезення з окупованих територій; встановлення цифрових реєстрів національної спадщини; механізми

повернення втрачених або вивезених артефактів; імплементація норм міжнародного гуманітарного права у правову систему України.

Окремі дослідження також підкреслюють, що українське законодавство досі не повною мірою відповідає сучасним безпековим викликам у сфері охорони культурних цінностей. Це стосується як неузгодженостей між законодавчими актами, так і відсутності чітких механізмів взаємодії органів влади, експертних установ і громадських організацій. У такому контексті зростає значення міжвідомчої та міжнародної координації, включно з оперативним обміном інформацією, цифровою паспортизацією об'єктів, участю у міжнародних реєстрах і базах даних.

Таким чином, зростання актуальності проблеми контрабанди культурних цінностей в умовах гібридної війни, загрози втрати ідентичності та культурного надбання вимагає від наукової спільноти не лише критичного аналізу існуючих інструментів протидії, а й напрацювання нових моделей правового, організаційного, криміналістичного, експертного та міждержавного реагування.

У зв'язку із цим особливої ваги набуває вдосконалення механізмів виявлення, документування та розслідування контрабанди культурних цінностей за рахунок розробки цілісної криміналістичної методики. Вона має ґрунтуватися на синергії спеціальних знань митників та мистецтвознавців, використанні потенціалу негласних слідчих (розшукових) дій та міжнародної взаємодії, що дозволить не лише сформувати міцну доказову базу, а й забезпечити ідентифікацію та повернення національного надбання. Зазначене й зумовлює актуальність та необхідність поглибленого вивчення обраної теми в умовах сучасних загроз культурній безпеці держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукового дослідження Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266), «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026-2030 рр. (державний реєстраційний номер 0126U000107), а також в рамках планів науково-дослідницької роботи кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія» «Пріоритетні напрями криміналістичних досліджень у протидії кримінальним правопорушенням» на 2021–2025 рр. та «Сучасні криміналістичні та судово-експертні підходи до встановлення обставин кримінальних правопорушень: матеріальні, цифрові та психофізіологічні докази в умовах суспільних трансформацій» на 2026-2030 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення особливостей виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей з урахуванням сучасних способів

вчинення цих злочинів та криміналістичних аспектів формування доказової бази.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувались такі завдання:

- з'ясувати стан наукового дослідження міждисциплінарних проблем, які виникають під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей;
- уточнити предмет злочинного посягання та удосконалити криміналістичну класифікацію культурних цінностей з урахування сучасних умов;
- окреслити особливості обстановки та модель способів вчинення (підготовки, вчинення та приховування) контрабанди культурних цінностей;
- визначити особливості характеристики особистості злочинців та організованих злочинних угруповань;
- виокремити особливості виявлення контрабанди культурних цінностей та класифікувати типові оперативно-розшукові ситуації;
- систематизувати типові слідчі ситуації, версії та напрями розслідування на початковому та подальшому етапах;
- окреслити особливості взаємодії правоохоронних органів під час виявлення, запобігання та розслідування контрабанди культурних цінностей;
- визначити особливості тактики проведення окремих гласних слідчих (розшукових) дій;
- розглянути тактичні особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій;
- систематизувати особливості використання спеціальних знань під час розслідування контрабанди культурних цінностей.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, що виникають у зв'язку із діяльністю уповноважених органів щодо виявлення, запобігання та розслідування контрабанди культурних цінностей, а також закономірності виникнення інформації про механізм вчинення цього різновиду злочинів.

Предметом дослідження є особливості виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу з'ясовано генезис та сучасний зміст понять «культурні цінності» та «контрабанда культурних цінностей» як об'єктів криміналістичного дослідження (підрозділ 1.1). Системний метод та метод системно-структурного аналізу використовувалися при побудові типології оперативно-розшукових та слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування (підрозділи 2.1, 2.2), визначенні структури спеціальних знань працівників митної служби (підрозділ 3.3), а також при розробці моделі міжвідомчої взаємодії суб'єктів розслідування (підрозділ 2.2). За допомогою функціонального методу розкрито особливості реалізації тактичних завдань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду,

обшуку, допиту, пред'явлення для впізнання та НС(Р)Д (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою герменевтичного методу було встановлено зміст положень кримінального процесуального та митного законодавства України, що регламентують порядок ідентифікації та вилучення артефактів (підрозділи 3.1., 3.3). Формально-юридичний метод використовувався при дослідженні положень Конституції України, Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», міжнародних конвенцій ЮНЕСКО та ІКОМ (розділи 1, 2). За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано досвід зарубіжних країн (зокрема Румунії та Молдови) щодо протидії транснаціональній контрабанді предметів мистецтва (підрозділ 3.1).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі криміналістики, судової експертизи, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, митної справи, а також фундаментальні дослідження з історії мистецтва та музеєзнавства. Зокрема, враховано наукові здобутки у сфері протидії організованим злочинності та корупції, що впливають на механізм контрабанди.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти (зокрема Конвенція ЮНЕСКО 1970 року), Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Митний кодекс України, Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про судову експертизу», підзаконні акти Міністерства культури та стратегічних комунікацій, а також законодавство окремих зарубіжних країн (Румунії, Республіки Молдова, Польщі) у сфері захисту національного надбання.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять результати узагальнення 200 судових вироків, ухвалених в період з 2021 по 2025 р.р.; аналіз оглядів судово-слідчої практики, офіційних звітів та довідок, а також власний багаторічний досвід роботи у митних органах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці криміналістики комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей з урахуванням сучасних умов.

У межах проведеного наукового дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

– сформульовано цілісну криміналістичну модель способу вчинення контрабанди культурних цінностей, яку представлено як трирівневу систему детермінованих дій (підготовка, вчинення, приховування), що базується на інтелектуалізації злочинної діяльності та використанні сучасних технологічних і безпекових чинників, із визначенням інформаційно-інтелектуального складника підготовки, наголошенням на трансформації фізичного переміщення в умовах воєнного стану, а також використанням цифрового вектору приховування;

– обґрунтовано комплексний криміналістичний профіль контрабандиста культурних цінностей, який розглядається як багатфакторна модель «інтелектуального злочинця», адаптованого до умов воєнного стану та цифрової трансформації злочинного середовища, у межах якої концептуалізовано трансформацію гендерно-вікової структури правопорушників після 2022 року, що виявилася у стрімкому зростанні частки жінок та осіб із високим рівнем соціальної адаптації, які використовують статус біженців або волонтерів як інструмент мімікрії під заклопотаних громадян, а також інтегровано психолого-поведінкові маркери (від специфічної м'язової напруги та емоційної нестабільності під час митного контролю до маніпулятивного використання професійної мистецтвознавчої термінології) з мотиваційною спрямованістю на «інвестиційне» збагачення, де злочин сприймається не як протест, а як раціональний проєкт із мінімізованим ризиком;

– сформульовано авторське поняття оперативно-розшукової ситуації під час виявлення контрабанди культурних цінностей як динамічну сукупність об'єктивних факторів (стан криміногенної події, ступінь латентності способу переміщення артефактів, безпекова обстановка в зоні кордону) та суб'єктивних чинників (обсяг наявної оперативної інформації, наявність доступу до міжнародних мистецтвознавчих баз даних, рівень взаємодії з конфідентами), що визначають тактику, послідовність та інтенсивність застосування оперативно-розшукових заходів на конкретному етапі протидії незаконному обігу національного надбання;

– систематизовано типові оперативно-розшукові ситуації за критерієм інформаційної повноти та вектором спрямованості пошуку на такі: дифузна ситуація (первинної невизначеності); предметно-центрована ситуація; суб'єктно-орієнтована ситуація; ситуація превентивної реалізації (активної фази); ретроспективно-транскордонна ситуація із визначенням типових оперативно-тактичних завдань, вирішення яких забезпечує ефективне виявлення, попередження, припинення та документування контрабанди культурних цінностей;

– структуровано типові слідчі ситуації під час розслідування контрабанди культурних цінностей на початковому етапі – за критерієм способу подолання митного бар'єру та походження інформації із виокремленням специфічних ситуацій «дистанційної контрабанди» та «інституційного прикриття», та на подальшому етапі – за критерієм спрямованості та інтенсивності протидії розслідуванню із типізуванням ситуацій залежно від характеру поведінки підозрюваного та залучених до вчинення злочинів осіб;

удосконалено:

– визначення поняття «культурні цінності» як предмету злочинного посягання шляхом комплексного дефініювання цієї категорії як сукупності матеріальних і нематеріальних результатів людської діяльності та природних об'єктів, що наділені особливою історичною, науковою або художньою значущістю, та їх криміналістичну класифікацію як предмета контрабанди,

сутність якої полягає у переході від формально-юридичного опису об'єктів до їх системної типізації як джерел криміналістично значущої інформації;

- поняття обстановки вчинення контрабанди культурних цінностей, сутність якої вперше розкрита як динамічна система, що інтегрує не лише фізичні (просторово-часові), а й нормативно-цифрові та соціокультурні чинники;

- криміналістичну класифікацію та структурно-функціональну модель організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на контрабанді культурних цінностей, з виокремленням шести типів злочинних об'єднань: від епізодичних груп до транснаціональних організацій та угруповань, інтегрованих у легальний арт-ринок, з урахуванням сучасних геополітичних реалій та трансформації «чорного ринку», доповнюючи структуру об'єднань новими функціональними елементами («модулями»), такими як: інформаційні аналітики, технічні спеціалісти та фінансові оператори;

- поняття типової слідчої ситуації під час розслідування контрабанди культурних цінностей, яке визначено як багатфакторну інформаційно-динамічну модель із включенням до структури поняття не лише статичних відомостей про злочин, а й організаційно-тактичних умов функціонування суб'єктів розслідування в умовах воєнного стану;

- удосконалено поняття взаємодії під час виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей як синергетичної системи горизонтальних та вертикальних зв'язків між правоохоронними, митними, експертними органами та міжнародними інституціями, як єдиний інформаційно-аналітичний простір із акцентуванням на динамічному характері.

набули подальшого розвитку:

- визначення стану наукової розробки проблем виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей, що реалізовано через критичне переосмислення існуючих криміналістичних доктрин та їх адаптацію до сучасних безпекових викликів та обґрунтування необхідності синтезу знань із міжнародного гуманітарного права, митного регулювання та культурології для формування уніфікованої моделі протидії незаконному обігу цінностей;

- сутність слідової картини за досліджуваною категорією кримінальних правопорушень формується як сукупність специфічних матеріальних та ідеальних слідів, що відображають порушення звичної логістики, аномалії в документальному супроводі та технічні зміни в структурі об'єктів (сліди реставрації, приховування маркування), із урахуванням специфіки слідів, яка полягає в їх розосередженості у фізичному та цифровому просторі, що вимагає застосування міждисциплінарного підходу – поєднання криміналістичних методів із мистецтвознавчим аналізом та цифровим простеженням транзакцій;

- поняття оперативного пошуку ознак здійснення контрабанди культурних цінностей, що розглядається як специфічна цілеспрямована діяльність, спрямована на випереджаюче виявлення структурованої

інформації про підготовку та вчинення злочину із виокремленням етапів відбору, аналізу та розпізнання ознак, що дозволяє диференціювати випадкові переміщення від системної діяльності організованих злочинних угруповань. Крім того структуризація напрямів оперативного пошуку інформації про контрабанду культурних цінностей, які диференційовано за шістьма цільовими векторами: предметний пошук, суб'єктний аналіз кримінальних мереж, моніторинг логістичних каналів, аудит фінансових операцій (зокрема, криптовалютних транзакцій), аналіз міжнародного попиту та виявлення корупційних ризиків;

- тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування контрабанди культурних цінностей, яка інтегрована у систему типових слідчих ситуацій та адаптована до умов воєнного стану, що виявилось у розробці спеціалізованих тактичних комплексів огляду та обшуку, допиту, а також пред'явлення для впізнання;

- тактика проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, що полягає у розробці комплексних алгоритмів контролю за вчиненням злочину, інтегрованих зі зняттям інформації з електронних комунікаційних мереж та систем; обстеження публічно недоступних місць, аудіо- та відеоконтролю особи, спрямованих на фіксацію умов зберігання артефактів та процесу їх підготовки до прихованого вивезення; а також спостереження за особою, річчю або місцем, арешт та огляд кореспонденції, що дозволяє відстежувати повний логістичний ланцюжок переміщення унікальних об'єктів культурної спадщини від моменту їх незаконного вилучення (зокрема, з тимчасово окупованих територій) до стадії збуту за межами України;

- концепція використання спеціальних знань у розслідуванні контрабанди культурних цінностей, що полягає у розширенні кола їх носіїв та модернізації форм залучення фахівців із виокремлення власних спеціальних знань працівника митної служби як самостійного криміналістичного елемента початкового етапу розслідування, а також модернізуванням етапу призначення судових експертиз, де домінуючу роль відведено мистецтвознавчій експертизі в її ситуаційному аспекті, що дозволяє не лише ідентифікувати предмет, а й реконструювати механізм злочину через аналіз способів маскування, пошкодження або реставраційного втручання, що здійснювалося з метою приховування справжньої цінності об'єкта.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- практичній діяльності* – для організаційного, методичного, інформаційного забезпечення діяльності слідчих підрозділів правоохоронних органів, діяльність яких спрямовано на виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей;

- науково-дослідній роботі* – для подальшої розробки науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо підвищення рівня

ефективності діяльності правоохоронних органів, спрямованої на виявлення, попередження та розслідування контрабанди культурних цінностей;

навчальному процесі – при викладанні наступних навчальних дисциплін (навчальних курсів): «Криміналістика», «Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія та практика», «Оперативно-розшукові заходи, засоби та негласні слідчі (розшукові) дії», «Забезпечення законності проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій», під час підготовки силабусів, підручників, навчально-методичних посібників із зазначених дисциплін та в науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти (акт впровадження в освітній процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 3 лютого 2026 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація становить самостійне дослідження, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, становлять особистий здобуток автора. У статті «Особливості виявлення контрабанди культурних цінностей у сучасних умовах: теоретико-методологічний підхід» автором визначено поняття виявлення, завдання та напрями застосування засобів оперативного пошуку під час розслідування контрабанди культурних цінностей. У статті «Adaptation of Ukrainian legislation to international standards regarding the combat of organized crime» автором визначено особливості використання окремих негласних слідчих (розшукових) дій та конфіденційного співробітництва під час розслідування проявів організованої злочинної діяльності. Для наочного представлення авторських результатів дослідження використано можливості аналітичної платформи NotebookLM як інструменту, що дозволило автоматизувати перетворення результатів дослідження у структуровані візуальні додатки.

Апробація результатів дослідження. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології та кафедри кримінального процесу. Основні результати наукового дослідження оприлюднені на: міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 року); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (Львів – Торунь, 17 травня 2024 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (м. Одеса, 15 лютого 2024 року); міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 року); міжнародній науково-практичній конференції «Судова експертиза: європейська інтеграція та цифрова трансформація» (м. Львів, м. Кишинів, м. Київ, м. Одеса, 5 листопада 2025 року); міжнародній науково-практичній конференції «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика» (м. Одеса, 27 листопада 2025 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображені у дванадцяти наукових публікаціях, у тому числі у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (одна з яких у співавторстві), одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, що індексується у Web of Science Core Collection (у співавторстві), а також шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Arkusha L. I., Torbas O. O., Zavtur V. A., Melnychuk T. V., Serebro M. V., Chernysh Y. P. Adaptation of Ukrainian legislation to international standards regarding the combat of organized crime. *Lex Humana*. 2023. v. 15, n. 1. P.383–400. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2455/3429>
2. Черниш Ю. П. Типологія організованих злочинних угруповань у сфері контрабанди культурних цінностей. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. 2024. № 24. С. 324–329. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/24_2024/45.pdf
DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.43>
3. Черниш Ю. П. Види та класифікація культурних цінностей як предмету контрабанди. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2024. № 6. С. 346–353.
URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/6_2024/52.pdf
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.50>
4. Черниш Ю. П. Комплексний підхід до розуміння сутності культурних цінностей у контексті криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 628–631. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/154.pdf
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/152>
5. Аркуша Л. І., Черниш Ю. П. Особливості виявлення контрабанди культурних цінностей у сучасних умовах: теоретико-методологічний підхід. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 650–657. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/90.pdf
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.88>
6. Черниш Ю. П. Психолого-криміналістичний портрет (профіль) контрабандиста культурних цінностей. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. 2025. № 25. С. 418–425. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/25_2025/55.pdf
DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.53>

Список публікацій здобувача, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

1. Черниш Ю.П. Предмет злочинного посягання при контрабанді культурних цінностей. *«30 років Закону України «Про судову експертизу»»: сучасний стан та перспективи вдосконалення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 лютого 2024 року) / відп. ред. А.І. Черемнова. Одеса: Видавництво «Юридика». 2024. С. 303–306.
2. Черниш Ю.П. Деякі особливості дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 року) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 553–554.
3. Черниш Ю.П. Культурні цінності як засіб розрахунку у злочинному середовищі. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану*: матеріали Міжнар. Наук.-практ. конф.; Науково-дослідний інститут публічного права (м. Львів, м. Торунь, 17 травня 2024 року). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 360–362.
4. Черниш Ю.П. Класифікація культурних цінностей: криміналістичний аспект. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час.*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2025 року) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2025. Т. 1. С.735–738.
5. Черниш Ю.П. Особливості взаємодії слідчого зі спеціалістами та експертами під час розслідування контрабанди культурних цінностей. *Судова експертиза: європейська інтеграція та цифрова трансформація*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, м. Кишинів, м. Київ, м. Одеса, 5 листопада 2025 року): тези доповідей. Львів : Видавництво «Растр 7», 2025. С.463–465.
6. Черниш Ю.П. Особливості використання консультацій спеціаліста під час розслідування контрабанди культурних цінностей. *Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика*: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2025 р.) / [орг. комітет: С. Ківалов, М. Аракелян, О. Катарага, Д. Кішко, Д. Колодін, А. Колодіна, Л. Аркуша та ін.]; Нац. ун-т Одеськ. юрид. акад. кафедра криміналістики, суд. експертиз та поліграф.; Нац. центр суд. експерт. при Міністер. юстиц. Респуб. Молдова; Одеськ. Наук.-дослідн. ін-т суд. експер. Міністер. юстиції України. Одеса: НУ «ОЮА», 2025. С. 251–255.

Характеристика особистості здобувача. У 2005 році закінчив Одеський регіональний інститут державного управління Національної

академії державного управління при Президентіві України і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Державне управління» та здобув кваліфікацію магістра державного управління. У лютому 1995 року був прийнятий на службу до Одеської митниці ДМСУ на посаду інспектора. У період з лютого 1995 року по жовтень 2011 року працював інспектором, старшим інспектором, головним інспектором, начальником сектора, заступником начальника відділу, начальником відділу, заступником начальника митного поста, начальником митного поста в зонах діяльності Одеської, Чорноморської регіональної, Приморської, Південної, Ягодинської, Київської регіональної митниць. У листопаді 2011 року було призначено на посаду начальника Чернівецької митниці ДМСУ, яку займав до квітня 2014 року. З 2014 року по теперішній час займається підприємницькою діяльністю з надання послуг з митного оформлення товарів. У 2022 році вступив до аспірантури Національного університету «Одеська юридична академія».

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024, № 507).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Черниш Юрія Петровича на тему «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.05.2024, № 507), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019, № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024, № 507) та **рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 16 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Черниша Юрія Петровича до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник Аркуша Л.І. участі в голосуванні не брала.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Черниша Юрія Петровича на тему «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Черниша Юрія Петровича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Черниша Юрія Петровича на тему «Виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді наступний склад разової спеціалізованої вченої ради для проведення публічного захисту:

Голова разової спеціалізованої вченої ради: завідувач кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Цехан Дмитро Миколайович.

Офіційний опонент: професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, д.ю.н., професор Черноус Юлія Миколаївна.

Офіційний опонент: доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Лісніченко Дмитро Вікторович.

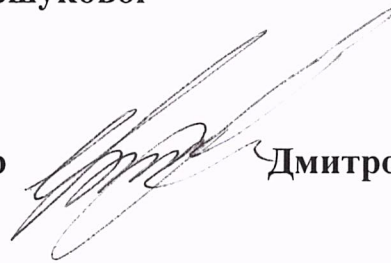

Рецензент: доцент кафедри криміналістики, судових експертиз на поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Гресь Юлія Олегівна.

Рецензент: професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., професор Албул Сергій Володимирович.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 16; проти – немає; утримались – немає; науковий керівник участі у голосуванні не брав.

**Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
та поліцейської діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**

Дмитро ЦЕХАН